

УДК 37.013.7

ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА – ГУМАНІЗУЮЧА СКЛАДОВА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

І. І. Федорова*Національний технічний університет України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна*Irina.I.Fedorova@gmail.com

Стаття присвячена осмисленню сучасної ролі та призначення філософської культури як ядра гуманістично-культуротворчої парадигми університетської освіти за умов глобалізаційних трансформацій суспільства інформаційної доби. Для постановки проблеми висвітлюються основні суперечності, феномену глобалізації як мега-проекту тотального переконструювання суспільства, об'єднання людства у соціальну систему за новими рамковими умовами існування. Предметом дослідження стає комплекс проблем формування спільного євроінтеграційного простору освіти, детермінованого глобалізаційними зрушеннями; переваги та ризики приєднання до цього процесу української вищої освіти; специфіка модернізації університетської освіти в Україні за європейськими вимірами; протидія домінуванню конс'юмеризму і аксіологічному релятивізму в освітньому просторі; роль університету як інтегратора знань гуманітарного і природничо-технічного вектору, для формування нових культуроохоронних технологій адаптації, самореалізації особистості та виживання людства за умов "гуманітарного розриву". Показано, що складний процес євроінтеграції не може бути механічним перенесенням в український простір освіти зарубіжного інноваційного досвіду, а повинен обстоювати принцип єдності у розмаїтті, відтворюючи національні освітні традиції, здійснити їх реінтерпретацію відповідно сучасним реаліям, модернізувати на цих принципах власну систему освіти, але зберігаючи її історично випробувану самотність.

Обґрунтовано, що задля збереження європейського духу освіти, як програми "культивування розуму" (Р.Декарт), завдання університетської освіти є збереження гуманітарної складової, як гармонізуючого начала освіти і виховання особистості; формування філософської культури мислення, як показника рівня самосвідомості європейської людини.

Ключові слова: філософська культура, європростір освіти, трансформації, глобалізація, конс'юмеризм, гуманітаризація освіти.

PHILOSOPHICAL CULTURE AS A HUMANIZING COMPONENT OF UNIVERSITY EDUCATION IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION TRANSFORMATIONS OF SOCIETY

I. I. Fedorova*National Technical University of Ukraine**"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine*Irina.I.Fedorova@gmail.com

The article discusses clarification of the modern role and purpose of philosophical culture as a nucleus of the humanistic-cultural paradigm of university education in the conditions of global transformations of the society of the information age. The problem is highlighted by the main contradictions of the globalization phenomenon as a mega-project of the total re-design of society, the unification of humanity into the social system under the new framework conditions of existence. The subject of study is a complex of problems of forming a common European integration area of education, that determined by globalization shifts; the advantages and risks of joining this process for Ukrainian university education; a specificity of modernization of university education in Ukraine

according to European dimensions; the counteract of consumerism domination and axiological relativism in the educational space; the role of the university as an integrator of knowledge in the humanities and natural-technical vector, for the formation of new cultural protection technologies of adaptation, self-realization of the personality and survival of humanity under the conditions of "humanitarian rupture". The article represents that a complicated process of European integration can't be a mechanical transfer to the Ukrainian educational space from foreign innovative experience, but must defend the principle of unity in diversity, reproduce the national educational traditions, carry out their reinterpretation in accordance with modern realities, modernize on their principles their own system of education, but preserving it historically tested originality.

It is substantiated, that in order to preserve the European spirit of education as a program of "cultivating reason" (R. Descartes), the task of university education is to preserve the humanitarian component as a harmonizing element in the education and upbringing of the individual; the formation of a philosophical culture of thinking, as an indicator of the level of self-awareness of a European person.

Keywords: philosophical culture, European educational space, transformation, globalization, consumerism, humanization of education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Феномен глобалізації набуває сьогодні планетарного, геокультурного значення, оскільки визначає широкий спектр економічних, соціально-політичних, освітньо-культурних процесів, які призвели до сутнісних трансформацій суспільства на порубіжжі XX – XXI століття. У рамках суспільних змін, викликаних глобалізацією, численні наукові дослідження фіксують дихотомію "локальне – глобальне", що визначає різновекторні типи соціальної організації, певний "розрив" між минулими, теперішніми і майбутніми моделями світоустрою і світопорядку. У філософському дискурсі глобалізація тлумачиться як неоднозначний процес кардинальних змін, "глобалізація – це не лінійний, а дуже суперечливий та нерівномірний процес, що охоплює як інтеграцію, так і розпад, як культурну, так і економічну гомогенізацію, так і диференціацію" [25; 2]

Глобалізаційні трансформації призвели до ціннісно-світоглядних переорієнтацій суспільства на "суспільство-знань", яке виокремлює освіту як центральне ядро соціокультурних перетворень, оскільки вона забезпечує динаміку технологічних змін і нові орієнтири розвитку освітньо-наукової діяльності. Перш-за-все, це формування спільного євроінтеграційного освітнього простору із стратегією модернізації освіти відповідно до вимог Болонської угоди. Потужний вплив глобалізації модернізує простір вищої освіти, дійсно продукує значні позитивні зрушення: розвиток інформаційних технологій, що забезпечують появу і стрімку динаміку нових каналів мережових комунікацій, кроскультурну комунікацію міжнародної освітньо-наукової діяльності, що забезпечує продуктивність спільних програм ЄС в галузі наукових досліджень та інновацій. Однак породжуються значущі негативні феномени: системна соціальна криза, що дестабілізує світову економіку і фінансові ринки та стимулює поширення консюмеризму як ціннісної константи буття, що губно позначається на освіті, сприяє її змасовлінню та дегуманізації процесу навчання. А це, в свою чергу, детермінує "збій" програм культурно-освітньої діяльності, девальвацію академічних традицій університетів, їх гуманітарно-гуманістичної парадигми. Справжньою драмою сьогодення виступає домінування аксіологічного релятивізму як у визнанні преференцій споживацьких вартостей в аксіосфері суспільства, так і у особистісних й суспільних вимірах освіти, що проявляється у нівелюванні її національної своєрідності, девалоризації культурних цінностей і смислів й появі постмодерністських трендів в освітньому процесі. Коло цих проблем значно актуалізується сьогодні, їм присвячені праці цілої плеяди зарубіжних та українських філософів і науковців різних сфер гуманістики. Доробок зарубіжних дослідників представлений знаними концептами Х. Ортега-і-Гассета, Г. Гадамера, Е. Гідденса, Ю. Габермаса, Р. Барнетта, З. Баумана, Г. Бехмана, М. Квека, Б. Рідінгса [3-7; 9: 16; 19; 23]. Серед українських дослідників проблем реорганізації університетської освіти за умов цивілізаційних викликів доби глобалізації слід виділити ґрунтовні праці В. Андрущенка, М. Згуровського, Т. Жижко, М. Полякова, А. Павко, С. Пролєєва, В. Савчука та інших [11; 12; 20-22].

Євроінтеграційні процеси, що детерміновані глобалізацією, покликані реорганізувати систему освіти в Україні, модернізуючи її за європейськими вимірами. Та цей складний

процес не може відбуватися як механічне перенесення на українські освітні терени зарубіжного інноваційного досвіду. Він має враховувати національні освітні традиції і шукати можливості подолання гуманітарної кризи глобалізованого суспільства. Глобалізаційні трансформації третього тисячоліття, стимулюючи прогрес інформаційних технологій і комп'ютерно-інженерних знань, призвели до "гуманітарного розриву". Це явище називають рецидивом "глобальної революції", оскільки воно означає розпад соціогуманітарних зв'язків між матеріальним та ідеальним, між етно-національним та імперсько-державним, між соціальною дійсністю і міфологемами віртуальної реальності, між рівнем розвитку технічних досягнень і можливостями їх осягнення людською свідомістю, між комп'ютерними технологіями, природничо-технічними науками та гуманітарним знанням і технологіями гуманізації соціуму. Тому визначаючи антропологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти формування спільного євроінтеграційного простору освіти, його напрями розвитку, актуальним є звернення до проблеми становлення сучасної філософсько-освітньої парадигми, яка обстоює імперативність гуманістичних ціннісно-смыслових орієнтирів людини і забезпечує гармонізацію технічного і гуманітарного знання. Значна кількість науковців різних країн Європи переймається цією проблематикою – це концептуальні розробки Р. Бара, Б. Гершунського, М. Гусаковского, М. Култаєвої, М. Романенка [2; 8; 10; 18; 24]

У вищеокресленому проблемному полі видається науково-актуальною і соціально-обумовленою авторська спроба визначити метою статті осмислення глобалізаційних викликів освіти у процесі становлення сучасного євроінтеграційного освітнього простору. А також дослідити призначення філософської культури у рамках формування національного освітнього простору та принципів залучення гуманітарної складової як гармонізуючого ядра багатовекторної університетської освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Сучасна епоха засвідчує карколомні зміни усіх сфер суспільного життя, що демонструє перехід людства на новий рівень своєї соціальної організації з крайнім ступенем загострення суперечностей, гетерогенністю соціальних взаємозв'язків, швидкоплинною динамікою усіх процесів. Науковці характеризують цей стан глобалізацією – втіленням макро-проекту: об'єднання людства у соціальну систему за новою рамковою умовою існування. У континуумі спільної проблематики, автори концепцій глобалізації (Е. Гідденс "теорія глобальних систем", Р. Робертсон, У. Бек "теорія глобальної соціальності", Е. Тарікьян "концепція світу нових світів", Ж. Пітерс "концепція гібридизації", А. Аппадурі "ідея глобальних ландшафтів" пропонують різнополярне розуміння її сенсу, перспектив і впливів на людину і людство. Численні (вітчизняні та зарубіжні) дослідники провідних тенденцій і наслідків глобалізації головними проблемами осмислення цього феномену вважають: "розпорошення і примноження світів (економічних, політичних, освітніх, мистецьких тощо) та їх співіснування у новій, ні на що не схожій формі, що потребує осмислення; трансформація конфігурацій політичного, викликана інформаційною глобалізацією; виникнення нового трансполітичного медіапростору і нових форм соціалізації, інституціоналізації та суб'єктизації індивіда у глобальному світі; зміна категорій соціальної, культурної та національної репрезентації; трансформація уявлень про час і простір; зміна схем персонального та соціального сприйняття; протистояння різних схем глобалізації (європейської та американської моделей); виникнення ідеології антиглобалістського руху, що викриває антропологічні виклики та ризики, спровоковані процесом глобалізації" [15; 212]. Зазначені проблеми та методологічні підходи свідчать про постійну варіабельність як самого об'єкту досліджень, так і його філософських експлікацій. Так, французький філософ Жан-Люк Нансі навіть відмовляється від поняття глобалізації, оскільки "воно конотується з економічними та технічними процесами" [15; 213]. Від стає прибічником франкомовного терміну – мондіалізація (світ – "monde"), що "означає розростання якогось явища до світових масштабів, досягнення ним меж "світу", перекриття контуру, абрису світу" [15; 214]. По суті Ж.-Л. Нансі тлумачить глобалізацію як соціоекономічний процес, що забезпечує перевагу ринкових цінностей в утвердженні нового світоустрою. Він вдається до філософського осягнення сенсу мондіалізації – як конструкту репрезентованого світу, як тотального не-світу. В полі його рефлексії духовні онтологічні та культурні параметри новотвореної соціальної конфігурації, а також наслідки і рецидиви, що стали правилами гри за умов цього стану. Мондіалізація це деформація генеруючих ціннісних підвалин світу, його духовних смислів, оскільки він постійно включений у перманентні цикли збагачення. Відбувається "капіталізація" світу, його сенсом і вартістю стає товар, яким виступає все: політика, медіакомунікації, освіта, мистецтво і навіть час і простір. Імперативом нової темпоральності світу постає

консюмеризм – споживацька психологія і етика. Філософ засвідчує що мондіалізація веде не просто до руйнації усталеного образу світу, а до деформації його меж, і вочевидь, призведе до самодеформації західної цивілізації.

Представлений спектр проблем, породжений процесом глобалізації, репрезентується в теоретичних рефлексіях кризи освітнього простору, що можна розглядати прагненням знайти “відповідь на виклики цивілізації і, одночасно, як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі” [1; 6]. У цьому контексті важливим вектором філософського осмислення глобалізаційних трансформацій є реформації, що відбуваються у процесі інтеграції системи вищої освіти України з європейським науково-освітнім простором. Об’єктом рефлексування мають стати концептуальні засади і принципи цього процесу, його переваги і перестороги, які компетенції будуть вирізняти національну систему освіти і як має відбуватися кореляція духовних європейських і національних цінностей та освітніх традицій. Приєднання України до Болонського процесу свідчить про долучення до європейського освітнього кола, перехід до нових якісних стандартів освіти, розкриває багатомірні можливості мобільності, надаючи науково-освітній спільноті шанс фахового удосконалення. Однак формування спільного науково-освітнього простору – це процес неоднозначний, що супроводжується певними ризиками і сприяє поширенню різнопланових методологічних векторів експлікації процесу модернізації освіти від моделей уніфікації до проектів ізоляціонізму, про що свідчать праці як європейських науковців, та і вітчизняних дослідників. Суперечливою за умов глобалізаційної кризи освіти видається проблема переформатування освіти університетського рівня, а відповідно і місці, статусу, різновидів сучасного університету, змісту та завдань їх програмної підготовки, а також визначення місця, що в ній відводиться гуманітарній складовій. Відправним орієнтиром таких досліджень можуть слугувати розмисли видатного німецького філософа Г. Гадамера, автора праці “Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра”, про призначення і “особливу форму Університету, розроблену ще видатним мислителем та фахівцем з питань вищої освіти Вільгельмом фон Гумбольдтом, яка знайшла своє відображення в певному сенсі в моделях для вищих шкіл багатьох країн нашої планети. Провідною тезою доктрини німецького мислителя було дистанціювання від усіх ідей корисності і поживності. Ідея, закладена в високому сенсі “науки, ще не до кінця віднайдені”, “життя в ідеях”, була покликана об’єднувати молодь в Університеті, покликана відкривати їй за допомогою знання горизонти цілісної дійсності – і в такий спосіб відкрити їй можливість дати собі раду з цією дійсністю” [7; 171]. Сучасна реальність переосмислює, а часто нівелює ідею модерного Університету як інтелектуальної лабораторії творення науки і культивування знання як депозитарію культурного доробку нації, а відповідно публіцитного капіталу держави. Детермінанти ринкової економіки постнекласичної доби висувують відповідні їй вимоги до освітньої діяльності університетів. За вимогами часу з’являються менеджерські, корпоративні, підприємницькі університети і сам заклад перетворюється на інституцію з надання освітніх послуг. Та попри забезпечення фахової підготовки, преферентним завданням університетської освіти завжди був сегмент виховання освіченої особи, громадянина, патріота своєї країни, тому і сьогодні “Університет не може існувати виключно як комерційна структура, що орієнтується на швидкоплинні ринки праці...” [14, 9]. Інтеграційні процеси, що досить складно відбуваються в національній освіті, породжують дискусійну платформу, де науковці пропонують різновекторні аспекти розуміння і шляхи вирішення цих проблем. Глобалізоване суспільство вимагає інтенсивного розвитку інформаційно-комунікативних, комп’ютерно-інженерних технологій, а це потребує ґрунтовної системи навчання і підготовки фахівців, тому слушною є позиція М. Згуровського: “сталось істотне розшарування вищої освіти в плані її якості, інноваційності та наукової наповненості. Тому назріла необхідність визнати наявність у державі двох ланок вищої освіти, обидві є суспільно важливими і необхідними. Це масова вища освіта, що надає базові знання більшості населення України, але не залучає до навчання розвинену науку, і передова вища освіта, що готує високоякісний, конкурентноспроможний людський капітал на основі використання в навчанні наукових досліджень та інновацій. Обом ланкам держава має надати відповідну допомогу і підтримку” [12, 12]. Подібна диференціація освітніх закладів в Україні сьогодні відповідає соціальним запитам тому, що корелюється з основними тенденціями і практиками європейського освітнього простору. Глобалізація масштабів ринку освітньої галузі сприяє трансферу системних знань і наукових досліджень в економіку. Виникають різноманітні за статусом і рівнем моделі вишів масової освітньої підготовки з ринково орієнтованими програмами. Глобальні виклики і соціальні трансформації детермінували якісні перетворення і у провідних університетах Європи і США, там вибудовуються нові версії університету від

інноваційного, науково-дослідного до віртуального чи університету на основі національної мультимедійної мережі. Усі ці заклади забезпечують високий рівень якості і конкурентної спроможності освіти, але і констатують сутнісні суперечності сучасного процесу освіти в сегменті виховання і самореалізації особи. “Сучасний світ – зазначає британський соціолог Е. Гідденс – світ самоствореного ризику” [9, 15] і людині дуже важко, навіть вийшовши на щабель вищої освіти, соціалізуватися, адаптуючись до постійних викликів і небезпек. Типи соціального досвіду, які були успішними у ХХ столітті, сьогодні виявляються маргінальними, стрімко міняються соціальні патерни, руйнуються традиції і міжособистісні зв’язки. Особливо болісно сучасна людина сприймає зміни, що відбуваються в структурі особистості, у пошуках самоідентичності. Дуже слушними є міркування професора інституту освіти Лондонського університету Р. Барнетта: “Поняття індивідуального розвитку, самореалізації, розкриття особистості в рамках Університету... Всі ці поняття спираються на віру в існування особистої ідентичності і у те, що задача вищої освіти її розвиток. Але в добу постмодернізму поняття персональної ідентичності само по собі стає проблематичним “Я” розчиняється” [3, 33].

Формуючи спільний європейський простір освіти слід осмислити його сутнісні суперечності, що гальмують розвиток і ведуть до “гуманітарного розриву”. По-перше, фахова досконалість з ХХ століття досягається за рахунок вузької спеціалізації, шляхом нехтування класичної традиції формування інтелектуальної обізнаності, загальної культури фахівця. У ХХІ столітті ця тенденція гіпертрофується, що дозволяє Х. Ортега-і-Гассету іронізувати з цього приводу: “треба було побачити неймовірну виставу – виставу специфічного невігластва й агресивної дурості, коли людина, знаючи багато з одного предмету, не має жодного уявлення про всі інші” [19; 79]. По-друге, це інтелектуальний і аксіологічний релятивізм, утвердження в освітньому полі відносності і суб’єктивності ціннісних установок, пріоритет “етики консюмеризму” та нівелювання моральних принципів регулювання людських відносин. По-третє, криза національної, культурної ідентичності, утвердження мультикультуралізу освіти і формування маргінального фрейму особистості.

Проблемою самореалізації особистості, виявленням її креативних якостей і духовних орієнтацій завжди переймалася філософія і загалом, гуманітарна складова університетської освіти. І чим престижніше місце займав Університет, тим яскравіші постаті знаних філософів, психологів, соціологів, істориків, культурологів запрошувалися для викладання авторських концепцій і світоглядних візій. Інтегруючись до європейського освітнього простору треба (як на рівні держави, так і на рівні вишів, особливо університетів, які сьогодні законодавчо наділені самостійністю вибору програм освітньої діяльності) реформувати власну систему освіти на основі реінтерпретації культуротворчої гуманістичної парадигми освітньої діяльності. Адже вона відповідає і європейській, і національній традиції інтелектуальної освіченості людини, яка закладала основи університетської освіти європейського зразка. Відмінною ознакою європейської освіти (з античних часів її зародження, через добу Просвітництва – набуття нею класичного статусу – до наукових революцій неокласичного і постнеокласичного періоду) було формування філософської культури як вагомого показника культурної самосвідомості європейської людини. До речі, європейська людина розуміється не в географічному вимірі, а в контексті сформованого досвіду уже усталеної освітньо-культуротворчої парадигми: отримувати знання на основі критичного мислення, секуляризуючись від релігійного догматизму, вивільняючись з під пут ідеологічної заангажованості, що, в значній мірі, ідентифікувало людину європейського духу, і визначалося її самосвідомістю, свободою самореалізації і самовідповідальністю.

Тому сьогодні, прагнучи європеїзуватися, реформуючи національну систему освіти, не слід нехтувати її традиціями фундаментальної і гуманітарної підготовки фахівця. Скорочуючи фундаментальні, елімінуючи філософсько-культурологічні дисципліни, відповідно до євростандартів і задля здешевлення освітнього процесу, ми можемо втратити свою культурну ідентичність і духовну автономію, а, водночас, і вагомі досягнення європейського досвіду, якщо будемо його переймати лише, як регламентований рамковий стандарт у, який треба вписатися. У цьому контексті дуже доречними стають застереження М. Зерова: “Уся справа в тім, як ми цей процес об’європеювання, опанування культури переходитимем: як учні, як несвідомі провінціали, що помічають і копіюють зовнішнє, чи як люди дозрілі й тямущі, що знають природу, дух і наслідки засвоєваних явищ і беруть їх із середини, в їх культурному естві” [13; 572-573]. Соціальним замовлення сучасної практики формування спільного європейського простору освіти має стати звернення до філософської думки і наук культурологічного спрямування задля створення не тільки ринково-орієнтованої освіти, а для збереження цілісності осягнення людиною світу, для її соціально-культурної самореалізації. Адже слід пам’ятати, що пріоритетною цінністю європейської цивілізації, з якою ми себе

ідентифікуємо і за законами якої хочемо жити далі, є особистість із свободою вибору і відповідальністю. Дослідження суспільства через культуротворчі процеси, звернення до наук про культуру, що забезпечують “духовне продукування”, актуалізуючи креатив і критичне мислення людини, дає можливість глибше зрозуміти економічні, політичні, професійні, технічні аспекти розвитку людської цивілізації.

Філософсько-культурологічна складова є стрижнем національних академічних традицій університетської освіти, оскільки виступає інтегральною системою знань про досвід і багатовимірність існування людини у суспільстві. Гуманітарна складова гармонізує процес навчання, поєднуючи його з вихованням особистості, формуванням її тезаурусу, спонукаючи її до самореалізації. Вона забезпечує не вибірковість знань, а повноцінність освіти як системи пізнання, знання і виховання, культивує гармонію раціонального і чуттєвого, специфічно-фізичного й множинно-духовного. Оскільки процес пізнання вимагає не суто раціонального осмислення багатоманіття буття, а й його емоційної перцепції, тобто передбачає звернення до ціннісно-смислового універсуму культури людства, який уможливує осмислення вищих проявів духовності, формуючи особистість майбутнього фахівця будь-якої сфери діяльності.

Трансформації національного освітнього простору, викликані євроінтеграційними процесами, актуалізують роль наук філософсько-культурологічного блоку. Вони пропонують способи соціальної адаптації особистості до викликів глобалізованого світу. Адже в культурі завжди закладена програма самозбереження суспільства, як матриці, що визначає тип життєдіяльності, модель комунікації, стиль поведінки, систему цінностей, норм і регламентацій. Інтеграційна сутність, що вирізняє філософсько-культурологічні знання, розкриває специфіку взаємодії між технологічною, соціальною та духовно-культурною сферами функціонування соціуму. Може сучасні технології виживання людства в умовах постійних соціальних та техногенних викликів, ризиків і небезпек, що продукуються глобалізованим інформаційним суспільством, мають бути технологіями культуроохоронного спрямування, оскільки культура покликана створити таку ціннісно-смислову реальність, умовою життєздатності якої буде сплав науки і мистецтва, тобто творчості у всіх вимірах, де наука (технології) буде засобом, а мистецтво (креативність) буде ціллю соціокультурного розвитку людської цивілізації.

ВИСНОВКИ

Багатовекторні зміни системи університетської вищої освіти в Україні, які мають забезпечити її відповідність вимогам інтеграції до європейського освітнього і культурного простору, повинні відбуватися як процес діалектичної взаємодії досягнень національної духовно-освітньої традиції та інновацій європейських освітніх програм. Сутнісні трансформації сучасного суспільства, викликані процесом глобалізації, стимулюють нові виклики освіти, орієнтуючи її на бізнесові, а не освітні принципи свого функціонування. Масовість вищої освіти стала не показником соціально-економічного розвитку суспільства, а деформацією освітньої діяльності, продукуванням її спрощених і неякісних форм. Комерціалізація освітніх закладів призвела до дисбалансу випускників з вищою освітою і потребами ринку праці.

Формування спільного європейського освітнього простору, приєднання до Болонського процесу відкриває перед українською освітою значні перспективи, має забезпечити новий рівень якості навчання і підготовки фахівців на основі інтеграції різних освітніх практик, але окреслюються і серйозні ризики, запрограмовані процесом комерціалізації, стереотипізації освіти і поширення диктату споживачької етики.

Інтегруючись в європейську культуру, спираючись на зарубіжні інноваційні освітні тренди, необхідно запровадити і паралельний процес ренаціоналізації освіти в Україні, відтворювати, реінтерпретувати національні культурно-освітні традиції. Особливим горизонтом запитування має стати формування філософської культури фахівця, поширення гуманітарного знання як гармонізуючого начала освіти, актуалізація екології етно-культури. Входити до спільного європейського простору освіти Україна повинна виключно обстоюючи принципи єдності у розмаїтті, щоб не перетворити національну освітню традицію в сурогат транснаціональної освіти спрощеного, але здешевленого зразка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів / В.П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – №1 С. 5-17.

2. Бар Р. От обучения к учению – новая парадигма высшего образования /Р. Бар, Дж. Таг // Университетское образование от эффективного преподавания к эффективному учению. – Минск: Пропилеи, 2001. – С.13-35.
3. Барнетт Р. Осмысление университета / Р. Барнетт // Образование в современной культуре. – Серия: «Университет в перспективе развития».- Альманах 1. – Минск: Пропилеи, 2001. С. 97-124.
4. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества /З. Бауман ; [пер. с англ. М.Коробочкина]. – Москва: Весь мир, 2004. – 412 с.
5. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Г. Бехманн; [пер. с нем. А. Антоновского и др.]. – Москва: Логос, 2010. – 248 с.
6. Габермас Ю. Ідея Університету – навчальні процеси / Ю. Габермас // Ідея Університету. – Львів: Літопис, 2002. – С.187-210.
7. Гадамер Г.- Г. Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра / Г.Г.Гадамер // Ідея університету. – Львів: Літопис, 2002. – С. 167-184.
8. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках прагматико-ориентированных концепций) / Б.С. Гершунский – Москва: Совершенство, 1998. – 608 с.
9. Гидденс Э. Ускользающий мир: Как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс; [пер. с англ. М. Коробочкина]. – Москва: Весь мир, 2004. – 116 с.
10. Гусаковский М.А. Университет как центр культуропорождающего образования (Университетское образование в контексте культуры и культура в контексте университетского образования) / М.А. Гусаковский // Образование в современной культуре. – БГУ : Центр проблем развития образования БГУ, 2011. – С. 7-31.
11. Жижко Т.А. Теоретичні засади розвитку університетської освіти : європейський контекст: дис. На здобуття наук. ступеня д.філос.наук: спец. 09.00.10 “Філософія освіти”/ Т.А. Жижко. – Київ, 2011. – 401 с.
12. Згуровський М.З. Точка біфуркації для України / М.З.Згуровський // Дзеркало тижня. – 2007. – №49 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// gazeta/dt/ua/ SCSENCE/ tochka_ bifurkatsiyi_dlya_ukrayini.html](http://gazeta/dt/ua/SCSENCE/tochka_bifurkatsiyi_dlya_ukrayini.html)
13. Зеров М. Твори: в 2 Т. / М.Зеров. – Київ: Просвіта, Т.2 – 1999.- 402с.
14. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї університету: в складних лабіринтах пошуку істини / М.Зубрицька// Ідея Університету: Антологія . – Львів: Літопис, 2002. – С. 7-22.
15. Йосипенко О.М. Трансформації категорій світу, сенсу світу, часу та простору в добу глобалізації (на матеріалах сучасної французької філософії) / О.М. Йосипенко // Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі. – Київ, ТОВ “XXI століття: діалог культур”, 2009. – С. 212–245.
16. Квек М. Місце філософії в Університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє [Електронний ресурс] / М.Квек. – 2005. – Режим доступу: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12969/1/Kwiek_Ukrainian_Philosophy_University.pdf
17. Квек М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад / М.Квек // Філософська думка. – 2003. – №4. – С.38-48.
18. Култаева М. Моральні смисли ідеї університету у контексті досвіду переоцінки “усіх колишніх цінностей”/ М. Култаева // Покликання університету. – 2005. – С.46-55.
19. Ортега-и-Гассет Х. Миссия Университета / Х. Ортега-и-Гассет; [пер. с исп. М.Голубевой]. – Минск: БГУ, 2005. – 104с.
20. Павко А.І. Сучасний університет в умовах викликів глобалізованого світу / А.І.Павко // Вісник НАН України. – 2012. – № 10. – С.63-66.
21. Поляков Н.В. Классический университет: от идеи античности к идеям Болонского процесса: [монография] / Н.В.Поляков, В.С.Савчук. – Днепропетровск: Издательство Днепропетровского национального университета, 2007. – 596 с.
22. Пролєєв С. Культурно-історичне покликання університету / С.Пролєєв // Покликання університету. – 2005. – С. 31-38.
23. Ридингс Б. Университет в руинах / Б. Ридингс; [пер. с англ. А.Корбута]. – Минск: БГУ, 2009, - 248 с.
24. Романенко М. Употребление понятия “парадигма” в философии образования / М.Романенко // Персонал. – 2004. – № 5. – С.51-54.
25. Сіденко В.Р. Глобалізація // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / Ред. Кол. І.М.Дзюба та ін.; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – Київ, 2003 – 2016.

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V.P. (2005). Filosofiia osvity KhKhl stolittia: poshuk priorytetiv [Philosophy of education of the XXI century: Finding priorities]. *Philosophy of Education*, 1, 5-17 (In Ukrainian).
2. Bar, R. (2001). From learning to learning - a new paradigm of higher education. *Universitetskoe obrazovanie ot jeffektivnogo prepodavanija k jeffektivnomu ucheniju*. Minsk: Propilei, 13-35 (In Russian).
3. Barnett, R. (2001). Understanding the university. *Obrazovanie v sovremennoj kul'ture: Universitet v perspektive razvitija*. Minsk: Propilei, 1, 97-124 (In Russian).
4. Baumam, Z. (2004). *Globalization. Consequences for man and society*. Moscow: Ves' mir (In Russian).
5. Behmann, G. (2010). *Modern society: a society of risk, an information society, a knowledge society*. Moscow: Logos (In Russian).
6. Habermas, Yu. (2002). Idea of the university – educational process. *Idea of the university*. Lviv: Litopys, 187-210 (In Ukrainian).
7. Hadamer, H. (2002). The idea of the university – yesterday, today, tomorrow. *Idea of the university*. Lviv: Litopys, 167-184 (In Ukrainian).
8. Gershunskij, B.S. (1998). *Philosophy of education for the 21st century (In Search of praetico-oriented concepts)*. Moskva: Sovershenstvo (In Russian).
9. Giddens, Je. (2004). *The escaping world: How globalization is changing our lives*. Moscow: Ves' mir (In Russian).
10. Gusakovskij, M. A. (2011). The University as a center for cultural education (University education in the context of culture and culture in the context of university education). *Obrazovanie v sovremennoj kul'ture*. BGU: Centr problem razvitija obrazovanija BGU, 7-31. (In Russian).
11. Zhyzhko, T.A. (2011). The theoretical basis of university education: European context (Doctoral dissertation). Kyiv (In Ukrainian).
12. Zghurovskiy, M. Z. (2007). Bifurcation point for Ukraine. *Dzerkalo tyzhnia*, 49. Retrieved from http://gazeta.dt.ua/SCSENCE/tochka_bifurkatsiyi_dlya_ukrayini.html (In Ukrainian).
13. Zerov, M. (1999). Works. Kyiv: Prosvita (In Ukrainian).
14. Zubrytska, M. (2002). The philosophical discourse of the university's ideas: in the complex labyrinths of finding the truth. *Idea of the university*. Lviv: Litopys, 7-22 (In Ukrainian).
15. Yosypenko, O.M. (2009). Transformation of the categories of the world, the meaning of the world, time and space on the age of globalization (on materials of modern French philosophy). *Informatsiine suspilstvo u sotsialno-filosofskii retrospektyvi ta perspektyvi*. Kyiv, TOV "XXI stolittia: dialoh kultur", 212–245 (In Ukrainian).
16. Kwiek, M. (2005). *Place of philosophy at the university. Past, present, future*. Retrieved from https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12969/1/Kwiek_Ukrainian_Philosophy_University.pdf (In Ukrainian).
17. Kwiek, M. (2003). National state, globalization and the University as a modern institution. *Filosofska dumka*, 4, 38-48 (In Ukrainian).
18. Kul'taieva, M. (2005). The moral sense of the ideas of the university in the context of the experience of reassessing "all former values". *Poklykannia universytetu*, 46-55 (In Ukrainian).
19. Ortega-i-Gasset, H. (2005). *Mission of the University*. – Minsk: BGU (In Russian).
20. Pavko, A.I. (2012). The modern university in terms of the challenges of the globalized world. *Visnyk NAN Ukrainy*, 10, 63-66 (In Ukrainian).
21. Poliakov, N.V. & Savchuk, V.S. (2007). *Classical university: from the idea of antiquity to the ideas of the Bologna process*. Dnepropetrovsk: Yzdatelstvo Dnepropetrovskoho natsyonalnoho unyversyteta (In Russian).
22. Prolieiev, S. (2005). Cultural and historical vocation of the university. *Poklykannia universytetu*, 31-38 (In Ukrainian).
23. Ridings, B. (2009). *University in ruins*. Minsk: BGU (In Russian).
24. Romanenko, M. (2004). The use of the concept of "paradigm" in the philosophy of education. *Personal*, 5, 51-54 (In Russian).
25. Sidenko, V.R. (2003). Globalization. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv (In Ukrainian).